

Možnost 110

© Sh 2011

Ani nápad. (Ne!)

jaro 2011

obsah (Sh):

část I

sám sebou	3
napadlo mě	5
mušle	7
hejno havranů	8
bláboly	9
chlap	10
pop music	11

část II

O čase (část)	13
Nezrazovat řečí	16
Čest	17
Věci světa	21

část III

Tabák, alkoholické nápoje a marihuána	27
--	----

Aby mohl být člověk sám sebou
musí mít také možnost být někým jiným.
To se nabízí, být sám sebou je těžší,
než být chvíli tím a chvíli jiným jiným.

TAK MĚ NAPADLO, že Možnost č. 111 vydám v listopadu příštího roku, nejlépe v prvním dnu druhé dekády, a nebo dvacátého... 20.11. 2011. Lidé jsou pověřiví a také se jim líbí, když se věci pěkně řadí. A co se řadí lépe, než čísla.

Mělo by je ale trochu varovat, že dobře se řadí také vojáci a spartakiádní cvičenci. A data ve statistikách...

A HNED MĚ NAPADÁ NĚCO JINÉHO: Člověk se nemůže bránit tomu, co ho napadá, ale je na něm, aby to, co stojí za kultivaci, rozpoznal a pěstoval, a na jiné věci nereagoval, nechal je plavat.

To je pěkný obsah kázání, přemýšlím už bez nápadu, ale proč se tady zabývám tím, co mě napadá, ale ne tak, že bych to „sežral“, skočil tomu na lep, ale tak, že se s tím nějak vyrovnávám?

BÝT NAPADEN znamená ocitnout se v situaci nějakého útoku na sebe – ať už vnějšího nebo vnitřního. A to se mi příliš nelíbí, je to moc hranaté. Raději se nechávám unášet, jsem tady a myslím na věci tak, jak mi připadají normální, a najednou jsem unesen – myšlenka mě vede krajinou, kterou jsem dosud neviděl, souvislostmi, které mě dosud NENAPAD.....

Ne, nenapišu to. Jde se tomu vyhnout

Myšlenka mě vede souvislostmi, o kterých jsem dosud neměl zdání, ukazuje mi svět z místa, ze kterého jsem ho ještě neviděl.

Nápadů a prvoplánovosti už mám kolem sebe po krk. Vyhýbejte se nápadům, držte se myšlenek, třeba vás unesou někam, kde nejste sebejistými pány. Myšlení může být vlídné. Já vím, i vlídný sníh padá, a občas ho napadne dost, ale to je úplně něco jiného.

O mušli, architektuře a krajině

První vymezení architektury vnímá člověk v situaci, kdy se stmívá a v okolí ohně je ohrada, val a nebo jen okruh keřů - najednou je člověk „uvnitř“.

A pak je druhé vymezení – kdy člověk stojí pod střechou a z tohoto již zachyceného a zkročeného „uvnitř“ se dívá ven. Ale ani s tím si ještě nevystačíme – ještě je možné, že se někdo dívá zvenčí na to, co je uvnitř. Zkrátka s architekturou to není jednoduché – a při stavbě Mušle v Chříči bylo třeba zvažovat řadu věcí.

Mušle je kaplí – a tak mohou být lidé uvnitř a je uspořádaná tak, aby jim uvnitř bylo dobře, aby měli možnost obrátit se čelem k oltáři při obřadu, a nebo v kruhu k sobě. Nejsou na tom jinak než ti, kdo sedí v noci u ohně – mají střed svého zájmu mezi sebou a ten je v dané stavbě udržuje „pospolu“.

Mušle je altánem – může být plná prohýbajících se stolů, hudby a lidí, kteří nejsou soustředěni na sebe, mají něco společného uvnitř, ale dívají se ven, do zvlněného terénu, do protisvahu porostlého starými ovocnými stromy, do hlubokého zářezu potoka. Mušle jim přitom poskytuje přístřeší a ochranu – proti slunci, dešti – je vytržením z krajiny, do které se z ní dá dívat.

Mušle je také jevištěm. Umožňuje, aby se v ní cosi odehrávalo – divadlo, produkce hudební skupiny – a její okolí je pak hledištěm, mušle vtahuje zraky těch, kdo jsou „venku“ a tím, že se dívají, co se děje na pódiu, jsou tak svým způsobem účastni toho, co se děje uvnitř, obydliují mušli tak, že jsou vně.

A pak může být mušle prázdná – a pro ty, kdo jdou okolo, je nabídkou, nabídkou, aby ji „oživil po svém“, aby vstoupil, zahleděl se na oltář, podíval se ven a zahrál na pódiu obráceném proti přirozenému amfiteátru jen malou etudu o sobě a daném okamžiku.

Někdy mám dojem, že se dívám z dálky.

Dotýkám se věcí, vnímám je, vidím, naslouchám nad ránem, jak se pomalu svolává hejno havranů na střechách, aby pak v podivné, magické jednotě víru kroužili nad kulaťákem, když kráčím k metru, a pak se společně vydali někam nad Střešovice. Hmotné pulsující hejno a v jeho rámci pár poplašených, kteří k němu patří i když nejsou správně naladěni.

Tak daleko, k nedosažení jsou všichni ti, kteří se snaží „zamluvit svět“, mají dojem, že vyhráli, když se zmocnili schopnosti zakrýt svět slovy, kterými se ubezpečují o tom, že vše je v jejich moci.

Tolik samolibosti a hučení, hluku, který zakrývá otázky, pochyby.

Duch vane kudy chce, a co s těmi, kdo se nenaučí to podstatné?

Slovy k nim nedosáhnu, mluvím jinou řečí, snad jako ti ptáci.

*Jak to prožíváš, nikoho nezajímá. Proč by to mělo být zaznamenáno? Ale uznej, chceme to ochutnat. Máš pravdu. Dostaneš to po malejch a ještě menších kouscích. Tos nečekal, panáčku. To málokdo ví, že ho to může potkat. A ono může. Ano ano, ne ne. A pak koukej mazat tam, kam vede vývoj – jasně lidičky, jdu tam, nezdržuju, jsem tam jako blesk. Ani se ti neshnilo.
Regula jest matka a otrokyně, otec naléhavě neznámý...*

Při prohlídce poznámek v bloku zjišťuji, že záznamy blábolů těch, kdo neaspirují, jsou zhusta vlídnější než cílevědomé řeči mnohých.

Chlap

Večer byl skvělý, kouřil jsem o trochu víc, než jsem měl, nechtělo se mi vstát, když první odcházeli a teď počítám toporné kroky prázdným městem mezi třetí a čtvrtou ranní, zas a zas zapomínám, kde jsem přestal, jako by šlo o něco jiného, než „už tam být“.
Spát. Jdu rychlou chůzí, trochu sevřený, s rukama v kapsách, nepříjemná chvíle, která neubývá, teď platím sám sebou, ale na to zavolat si taxi za pár pěttek, na to jsem dost hrdej.

Pop music

Byly to strašné aranže a hrůzné pokroucené hlasy stylizované do tepla, mečivý Bobek, naivně chlapecký Neckář, který ví, „co vchází do tvých snů má láska“, podpořen v tom dětským sborem...

Ale dodnes hrají „Kde jsou ta rána stříbrná“ či Bobkův Huston. Za vším aktuálním šmejdem a stylizací, za vší tou fasádou šlo rozpoznat něco reálného, pulsujícího, pravdivého. Šedesátá léta k nám v lecčems dorazila až v letech sedmdesátých, a tak prošla podivnou deformací, které se vyhnuli ještě tak Paleček (s Janíkem), Ulrychovi...

Ale i tak je to optimistické. Oni si dnes ti mladí taky něco vyberou z té hromady srágor.

Část II

O čase (část)

(Publikováno v Revue Trivium, www.revuetrivium.cz)

Budoucí má dvojí povahu. Jedna je podoba budoucího, které se odehrává (odvíjí v prožívání, v příběhu) a pak má řadu souvislostí a náležitostí, ve kterých je mnoho věcí „již dáno“ a leccos lze nahlížet „předem“. Druhá pak odpovídá více socializovanému, sdílenému světu kultury, ve kterém je více neosobního „dění“ a zdánlivá objektivita. Jako svobodná a odpovědná bytost se (v socializaci upevněné přítomnosti) vůči budoucímu rozhoduji, jako bych volil z nepřeberného množství „možného“. Ale z čeho tak usuzuji? Jen ze zobecnění sdílené zkušenosti. To, co je aktuálně možné, je jen volně „posazené“ na přítomném, chápaném jako „to dosavadní“. Přítomnost pak jako by byla samozřejmou zabezpečenou platformou, která takové jednání umožňuje. Sdílím ji, už se netýká jen mě. K takové „samozřejmosti“ ale vede, jak vidíme, složitá cesta.

Napětí a konfrontace mezi těmito dvěma „mody“ ve vztahu k budoucímu jsou nesporně součástí kultury. V literatuře je podstatným vyjádřením toho povzdech pobrekávajícího kluka z Knoflíkové války: „Kdybych to byl býval věděl, tak bych sem byl býval nechodil“. Je to v přímém protikladu k tomu, jak odpovídá šaman Don Juan na Castanědovu otázku, zda umí uhnout vystřelené kulce: jen pokrčí rameny a odpoví: „Nevím, nechodím tam, kde se bude střílet“. Zásadní totiž je, zdali můžeme svojí vlastní silou zasahovat do toho, co se v užším, situačním rozvrhu budoucího „má stát“, a nebo, ještě jinak, zda se můžeme aktuálně orientovat i vůči tomu, co se teprve stane. Na jedné straně tak máme opakovaný vzlykot hrdiny „já jsem to věděl, já jsem to věděl“ (věděl, jak to dopadne, ale neuměl udělat krok stranou) a na druhé straně otázku, co se stane, když něco, co se mělo stát, „nevyjde“, protože se člověk nějakým způsobem „vymkne“ z danosti času, resp. nahlíží do budoucího času tak, že se může rozhodovat podle toho, co přijde, jako kdyby již v budoucnosti nějak byl, přenesl do ní svoji přítomnost (nebo

vtáhl budoucnost do své přítomnosti ?). Časová struktura, tak jak jsme na ni zvyklí, se při takovém uvažování rozpadá. To je nesporné: přes samotný fakt, že tato výpověď otrásá zdánlivě samozřejmým pojetím našeho vztahu k času a pojetí plynoucího času vůbec, pro Castanědu a jeho čtenáře má tato odpověď zcela jasný smysl.

V pohádkách je tento motiv a tato otázka častá – protože hrdina selhává stejně jako Lotova žena. Liška Ryška říká „dej zlatému koni obyčejnou ohlávku, nedávej mu zlatou, která tam visí na zdi“ – tedy Liška Ryška ví, co se stane, když. A ví, proč to říká, aby hrdina nepodlehł svodu. Ale hrdina samozřejmě svodu podlehne, neposlechne, obrazně: otočí se stejně jako Lotova žena. Liška Ryška, která mu pomáhá „vykličkovat“ v tom, co se bude dít, a říká mu vše podstatné pro to, aby jeho jednání nebylo vůči času „vydané“, stejně nezabrání tomu, že se příběh naplňuje až k hořkému „bodů obratu“. V příběhu má smysl, že víme o budoucím a že je zde jednáající subjekt, který o budoucím informuje samotné aktéry, protože skrze selhání člověka v situacích dochází až k samému vypití pohárku hořkosti až do dna. Ale toto vše pro nás není nijak „divné“ – podobné motivy v pohádkách nás nijak neurážejí. Proč? V jistém smyslu je známe.

II.

Tuto situaci řeší i sv. Pavel, když píše, aby se bratři v klidu „živili prací (jedli chléb, na který si sami vydělají“) a nestrkají nos do věcí, do kterých jim nic není. Obstarávání chleba jako by byl symbol a zároveň základní rozvrh onoho „odpovědného času“, sdíleného, socializovaného, kterého je třeba se přidržet, vytrhnout se z odehrávajících se příběhů. Pavel ví, před čím bratry varuje, i on sám vhlíží do času - kromě toho, že šije stany, prožívá dosti významný příběh. Pro pochopení našeho složitého vztahu k budoucímu je v souvislosti s tím nutné se zastavit u modlitby, předně vlastní modlitby Otčenáše. Je projevem vůle, formulací přání vyslovaného k uším Boha Otce. Na jednu stranu je zde uvozující přímé „posvěcení jména a příchodu království“ ale tím se nyní zabývat nebudeme. Pro nás je věc uvozena přáním „buď vůle tvá jako v nebi tak i na zemi“ – při vědomí jisté oddělenosti těchto „světů“.

Z formulace je zřejmé, že by buď v nebi, a nebo na zemi mohla být realita odlišná od této vůle. Jednou z možností je, že právě v oblasti svobody člověka je založeno, že se svět může odchylovat od Boží vůle. Následuje prosba o chléb – v řádu toho, abychom se při svém obstarávání našeho chleba vezdejšího setkali s takovými podmínkami, které nebudou mařit naše úsilí. V tomto duchu nás Pavel vyzývá, abychom v klidu jedli chléb (!). Jde tedy také v jistém smyslu o výzvu k socializaci, sdílení upevněného času. To je spojeno s odpuštěním našich vin a naším odpouštěním vin druhých – tedy s katarzí našich příběhů! V těchto větech je dáván důraz na to, že chceme žít sdílenou přítomností.

Výslovně do budoucnosti je pak otevřena prosba „neuved' nás v pokušení“ – je to prosba, abychom nebyli vystaveni něčemu ohrožujícímu, situacím, ve kterých by nebylo jisté, jestli neselžeme. Tady už v přijetí pevné časové zakotvenosti vůči budoucímu připojujeme „odevzdání se“ do rukou Božích. Ne Liška Ryška, ale Bůh je pro nás ten, kdo by nás měl provázet zkouškami. Ale nesmíme zapomenout na povahu zkoušek – a v tom je Lišky Ryška dobrá.

Pokoušení je zcela jistě cosi, s čím se setkávám v aktualitě prožívání – vrací mě do příběhu s jeho „otevřeným časem budoucího“. Jaký rozvrh to je? Co to nemá do našeho běžného obstarávání chleba vezdejšího vejít?

Bulgakov v Mistrovi a Markétce ukazuje jednu podobu toho, jak se můžeme vztahovat k budoucnosti nepřiměřeně – pokud zapomeneme, že se nás budoucnost osobně týká, pokud zapomeneme právě na jistý přesah přítomného do budoucího. „Neuved' nás v pokušení“ v modlitbě Otčenáše tak může znamenat jednak neuved' nás v pokušení, abychom se příliš zabývali tím, co bude (v osobním smyslu), ale na druhou stranu také neuved' nás v pokušení zapomenout na to, že podstatné je, abychom jednali v situacích. Je to memento, abychom se nevázali se na budoucí jako výsledek toho, co nějak „běží“, co funguje. Výslovně pak je možné chápat tuto část jako: neuved' nás v pokušení, abychom nepodlehli svodu pohlížet na dějiny jako na cosi imanentního, co „běží“ bez ohledu na nás a co z nás tedy snímá odpovědnost za naše jednání.

Nezrazovat řeči

(ze serie článků psaných pro RC monitor)

Dnes se jen obtížně vyrovnáváme s islámem – na jedné straně cítíme strach z podivné agresivity a vitality islámu, na druhé straně cítíme, že tu něco „není v pořádku“ ještě jinak: Nejde přeci jen o spor dvou náboženství. V čem spočívá, že se s Islámem tak zjevně mjííme v porozumění věcem světa?

Jak již napovídá název, jde o problém řeči. Pro islám je klíčové, že Mohamed údajně zapsal to, jak Allah mluvil, přesně tou řečí, kterou skutečně mluvil – a tak je Korán pro věřícího muslima skutečným záznamem Božích výroků. To vede ke dvěma nezměnitelným důsledkům: islám je už vždy antikvární (vše podstatné už bylo řečeno) a význam přítomnosti se dá poměřovat tím, co už se stalo. A protože tou řečí, kterou mluvil Allah k Mohamedovi, už „se nemluví“, nemá ani současná řeč žádný velký význam: význam má jen to vracet se k tomu, co už je zapsáno (a dáno), a to tak, že je nutné naučit se tehdejší řeč...

Není tu příliš mnoho prostoru pro tajemství, radost, krásu – pro aktualitu a modlitbu, která by nebyla jen opakováním. Islámem se zde nezabýváme proto, že bychom chtěli provádět nějaké náboženské srovnání – ale proto, abychom si o to více vážili naší řeči, především naší řeči modlitby.

Jsou modlitby, které ze své povahy konstituují. Ale jsou i modlitby jiné, existuje řada modliteb, ve kterých se spojujeme s druhými – jsou to kulturní díla, např. Salve Regina, mater misericordiae, vita dulcedo et spes nostra, salve... ale můžeme pokračovat česky – k Tobě voláme, vyhnaní synové Evy... a modlitba není jen společnou patetickou recitací: je sdílením řeči, kulturního výtvoru a zároveň společným „pěním chval“ – autentickým pozdvihováním sebe. Modlitba tak může mít nejen polohu základního existenciálního vymezení, jak jsme

psali minule, ale také základního sdílení, které je ve své poloze kulturní, ale zároveň zahrnuje mystický přesah. Každý, kdo se autenticky modlí, může vytvořit báseň, která se stane opakovaně sdílenou modlitbou – jistě není větší radosti pro básníka, když se to stane. Řeč modlitby je podstatná pro porozumění řeči obecně a je dobré začínat u řeči modlitby, její analýzy, protože nám to umožní poměrně snadno ukázat na mnohovrstevnatost řeči, na to, jak nám řeč otevírá svět, jak nám otevírá sdílení s druhými atd. Zároveň nám to může zvýšit sebevědomí, abychom nebyli malověrní – a nevyklízeli řeč ve prospěch těch, kdo umí jen jediné – dobře manipulovat, zamlčovat, zneužívat řeč.

A hlavně – pozor na řeč, která popírá modlitbu, a ještě větší pozor na řeč, která se za modlitbu stydí, pozor na ty, pro koho modlitba = nepřijatelný patos atd. Tak, jako má smysl napsat dopis svojí ženě nebo příteli, tak má smysl se modlit. A kdo s tím má problém, měl by se léčit z nedůvěry v Boha a Boží slovo – zpovědí, to je poslední instance řeči a důvěry ve vyslovené.

Čest

(publikováno ve sborníku „Význam skautského slibu“)

V rámci pracovních setkání k významu skautského slibu se ukázalo, že ne všichni rozumějí stejně slovu „čest“ – ačkoli ho používají jako zdánlivě samozřejmé. A proto je dobré se na význam slova čest podívat podrobněji.

Původní baden-powellovský slib přímý odkaz na čest neobsahoval, byl skládán Bohu a Králi, ale slovo čest mělo v skautském hnutí již v jeho zakladatelském vhledu velký význam – v souvislosti s tím se opakovaně mluví o středověkému rytířskému ideálu – tak, jak byl vnímán v druhé polovině devatenáctého století, významně formovaný romantismem. Do jaké míry

je to skutečná interpretace přístupu Baden-Powella, není z našeho pohledu rozhodující. Důležité je, že čest, na kterou slibovali první čeští skauti Svojsíkovi, již byla ve svém významu posunuta – byla blíže civilistnímu pojetí, jaké měli na mysli otcové Francouzské revoluce, když si za základ brali teoretickou rovnost mezi lidmi – vymezili svoje výjimky z obecné rovnosti ve třech polohách – cti, bohatství a nadání. Ne nadarmo je v tomto smyslu čest jmenována první – odkazuje na antické, částečně stoické pojetí cti jako občanského ideálu.

Čest, na kterou se až na výjimky slibovalo v českém skautingu sto let, je občanská čest, nikoli romantická, a jde v ní o integritu jednání – ve smyslu vnitřně jednotného jednání odpovědné osoby, která je si vědoma svých závazků a je schopná se rozhodovat v situacích. Tato idea sice navazovala na antické pojetí cti, ale zformovala se v prostředí, které preferovalo aktuální ohledy před obecnými hodnotovými soudy, jde o dědictví francouzské situace ještě předrevoluční – vyšlo z pokusů o ustavení „civilní“ (nenáboženské) formy soužití katolických a protestantských věřících.

V tomto smyslu je čest obraz omezený na jednání: čestný člověk je ten, jehož slovo je možné brát vážně – a navíc, který nedělá to, co se „nemá“, nedělá to, co je duchovně nízké. Občanská čest má tedy jen dvě polohy: jednak osobní – v podstatě plnit svoje slovo (svoje sliby), a rovinu hodnotovou – dělat to, co se dělat má. Skautský zákon je formulován pozitivně jako desatero pokynů k tomu, co se dělat má – a tak je ve slibu propojena osobní rovina (odpovědnosti za slíbené) a hodnotová rovina pozitivně formulovaného zákona (toho, co se dělat má). Tak se dá obecně říci, že čestný je takový člověk, na kterého je spolehnutí. Toto „prvorepublikové“, občanské pojetí cti je ale redukcí původního, metafyzicky založeného pojmu čest a navíc se dnes už rozpadá s tím, jak jsou postupně erodována zdánlivě samozřejmá východiska moderního myšlení a humanistických představ.

Používáme dnes v běžném jazyce slovo cti-hodný? A víme, co to je vzdát někomu nebo něčemu čest a proč? Mohu být poctěn – tedy dostat něco, co jsem si sám nezasloužil a nemohl

zajistit atd. Co to znamená? To vše jsou zásadní odkazy na nerovnost, tedy zcela jiný princip, než na jakém jsou postaveny ideály občanství. Čest přímo odkazuje na nerovnost, kterou nejen nezpochybňuji, ale kterou uznávám jako správnou. Je to odkaz na nerovnost, která tu je, která není jen výjimkou z obecné rovnosti. Kromě cti, která je výsledkem jednání, jak jsme ji popsali v poloze držení slova a zachovávání zákona, je tu ještě jiná čest, která je nám při jednání v pozadí stojícím vzorem – totiž že se takovým jednáním připodobňujeme k tomu, co je ze své povahy jiné, čemu „vzdáváme čest a chválu“ – co nás přesahuje. Proč jsou čestná místa a čestné vstupenky? Pro nás je to významný motiv: každá formace musí pracovat s nerovností, která je dnes stále více zakrývána, mluvit o ní se „nenosí“. Kromě polohy „dát slovo“ a „jednat podle pozitivních norem zákona“ tu máme ještě něco navíc – něco hodnotově usazeného „o sobě“.

Skauting je zaměřen na formaci - a ve třetím večeru jsme se alespoň dotkli třech rovin služby: skaut má sloužit Bohu, sloužit druhým a sloužit sobě. Rovnováha těchto tří principů je de facto definicí cti, ke které lze ve formaci skauta směřovat. Skaut tedy slibuje na svou čest – na svůj cíl, který je založený v metafyzickém přesahu: skaut neslouží „jen“ sobě, nemá měřítko svojí cti někde „uvnitř“ jako prostý hlas svědomí. Neslibuje jen druhým a není tedy „jen“ služebníkem, který se obětuje pro druhé a žije tak, aby jim byl vzorem. Sloužit Bohu znamená být srozuměn s tím, že to, co je čestné, je odvozené od toho, komu patří čest a sláva, od koho vše dobré pochází. Ti, kdo takto rozumí cti, by si ale měli uvědomovat, že občanské pojetí cti (omezené na jednání - jak bylo popsáno výše) je daleko běžnější, zdánlivě samozřejmější. To bývá příčinou mnoha nedorozumění. V období od 19. století můžeme sledovat významový posun od spoléhání se na Boha, na sebe a na druhé (a právě taková spolehlivost má přímý vztah k tomu, kdo je čestný) ke spoléhání se na to, co „funguje“, co je ve světě a ze světa – jako jsou spolehlivé hodiny, spolehlivé dopravní spojení, spolehlivé auto. Podíváme-li se dnes do personální dokumentace, do toho, co se píše do CV atd. – pak zjistíme, že slovo „čestný“ se zde už nepoužívá – je nahrazeno specializovanými slovy, která

vystihují podstatné využitelné schopnosti – pečlivý, přesný, soustředěný, kreativní... a jinde zase kamarádký, veselý, obětavý... Spolehlivost totiž nemá zcela jasné a jednoznačné zadání. Spolehlivý může být ještě tak sluha, když ho jeho pán potřebuje využívat k aktuálním, často nečekaným věcem. Je to nepřijatelné, ponižující? Nikoli, právě v tomto smyslu se slovo čest váže k pojetí křesťana jako služebníka Božího. Bez spolehlivosti není cti a naopak, čest nevychází z žádné zacílené činnosti člověka, ze žádného specifického zaměření k vybranému okruhu cílů. Nelze mluvit o čestném truhláři nebo čestném programátoru – čestný je vždy jen člověk – právě v tom, v čem překračuje všechny jednostranné sociální role a vazby, v čem je obrazem Božím.

Na tom být „spolehlivý jako hodinky“ není nic čestného. Čest má ten, kdo je svobodný v čase – pokládá si otázku, jak jednat a volit – v nezajištěnosti, ale s vědomím, že nic není „jedno“, že nic není „lhostejné“, není nic, na čem by nezáleželo. Kdo se snaží připodobnit svému vzoru.

Neměli bychom si zakrývat, že takový přístup je v rozporu s tím, jaké jsou deklarované cíle většinové společnosti, že skauting, pokud se bude držet základu ve svých třech principech odpovědnosti (a tedy cti), je ze své povahy zcela odlišný od mainstreamových „hnutí mládeže“. To, že se u nás ve vzrušené době konce šedesátých let na několik málo měsíců takovým hnutím stal, byla svého druhu shoda nejrůznějších okolností, která ale dodnes nebyla dostatečně reflektovaná. A v té době nedostatečně reflektované téma cti pak bylo příčinou mnohých rozčarování, která se jako zátěž v diskusích o dalším směřování skautského hnutí u nás táhnou dodnes.

Věci světa

(Publikováno v Revue Trivium, www.revuetrivium.cz)

Křesťan – umělec musí být schopen vysypat ve čtyři hodiny ráno přeplněný popelník do saxofonu hrajícího hudebníka jen proto, že se popelníku už příliš dlouho nevěšmá obsluha baru.

Steve Turner, Imagine, Vize o křesťanství a umění

Po diskusích o křesťanském umění, následujících dopis varhaníkům se kniha s podobným podtitulem celkem oprávněně může stát předmětem zájmu, navíc, pokud má senační obálku nevtíravě a podprahově řešeným křížem – tvořeným právě saxofonem a malířským štětcem omočeným v červené barvě. (skvělá obálka CALDER Julo Nagy)

Turner je protestant a smutně začíná tím, jak jeho mateřské prostředí neposkytuje vůbec žádný materiál pro román – tedy takový román, který by nebyl zcela nudným. Ale pak se zmocňuje jazyka a světa, ve kterém je možné se skrze jazyk radovat. Nečekaně osvěžující, alespoň v podstatných partiích knížky.

V knize je poměrně přesně popsáno, proč je většina toho, co si hrdě dává název „křesťanské umění“, špatná, nepřesvědčivá a v nějaké podobě hloupá, dobře popisuje, proč jsme se mohli stydět na papežské mši, z tohoto důvodu může napomoci k vybroušení našich argumentací vůči těm, pro které je to podstatné „kázat“ nebo „evangelizovat“ a použít na to nějakou právě oblíbenou hudební formu. Také ukazuje, že to dost často ani není výraz přesvědčení, ale něčím, co se za přesvědčením skrývá: kalkulace. Věřící je to přeci docela „jisté“ publikum, a navíc málo kritické, a lepší být mezi slepými frontmanem, než ... vyrovnat se sám se sebou. A na to stát se televizní hvězdou stačí televize Noe. Ale tohle vše by právě osvěživé nebylo, to není jediný rozměr, který zde nalézáme, i když k němu kniha směřuje.

Člověk je především ten, kdo má v sobě svár – a zároveň vůči světu je přesvědčivý jenom tím, že je konzistentní. Důležité je porozumět rozdílu mezi sebejistotou a konzistencí. Důležité je porozumět, že každý z nás je neustále pokoušen tím, aby uvěřil ve vlastní výjimečnost, ale zároveň musí neustále rozvíjet to, v čem je výjimečný. Poláček správně napsal, že každý v něčem vyniká, někteří tím, že ničím nevynikají – vynikání je obecnější, a vynikající jsme proto, že se Bůh vztahuje ke každému z nás, i když to už Poláček nepíše. Nemusí to psát, stačí, že tomu po mnoha desetiletích jeho čtenář může rozumět stejně tak, jako kdysi jeho dědeček. Role umění nespočívá v tom, že by se věci vyslovovaly do konce, dotahovaly až k závěrům. Čtenář zde může vidět víc, než viděl autor. Ten postřehl něco důležitého: každý z nás je vynikající, a my dodáváme, že má možnost takovým zůstat, pokud si podrží konzistenci dítěte Božího, toho, kdo stojí o jeho zájem... A už je dostatečně odpozorované, že alespoň z většiny z nás nechce tvořit armádu (nic proti jezuitům, samozřejmě).

Tohle vše však autor explicitě nepíše, stejně tak, jako se nezabývá vysypáváním popelníků do nástrojů hrajících saxofonistů. Ale tohle je způsob, jak lze nejlépe ukázat rozdíl sváru a celistvosti, protože jde o svár, který v sobě neseme (protože jsme ve světě), a celistvost, kterou jsme získali, protože jsme obdrželi dar víry. Asi je možné opustit v rámci mystické cesty svět nebo skrze věčný slib se stát poslušným členem řádu. Tato témata se zde ale neotvírají. Ale naopak zde zaznívá povzdech, jak jsou na tom katolíci dobře, protože bez přerušení žijí v kontaktu se světem doteků, obrazů a barev, hudby a obřadného pohybu, ohně, kouře, mazání oleje a dalších silných vjemů: vše, co v autorově pohledu vyprodukoval (kalvinisticky založený) protestantismus, bylo v podstatě „na zapřenou“ – víceméně v rozporu s jeho strohými principy.

Autor je obratným spisovatelem - publicistou a mnohdy se „zapomene“, je nekonzistentní, nijak se netváří, že jde o nějakou „vědeckou práci“ – jde o vhled, který je pro nás nejzajímavější v tom, jak popisuje světskost světa. Pojednání o tom, jak je to s uměním v Bibli, jak je to

s paralelou prorok a „umělec“ atd. je možné si přečíst hory. Ale čtivých pojednání umožňujícím nahlédnout, jak je to se světem – zejména světem jako čímsi negativním – a zároveň Božím stvořením, která by nepodléhala nějakému prvoplánovému schématu – těch moc není. Snad proto jsou pasáže o tom v knize víceméně rozstrkány a celistvý obraz, jak autor rozumí světu, zde nezískáme. Podstatné je, že je schopen ocenit radost ze světa, ze světa, který je tak bizardní, že v něm je možné leccos. A právě v tom je jeden z klíčů ke světu. Bizardnost neříká nic o dobru a zlu, že je stvoření bizardní, se můžeme přesvědčit v každé ZOO nebo filmu o přírodě, tedy pokud nejsme beznadějně okoralí. Bizardnost je tu proto, abychom se s ní mohli setkat.

Námi vymyšlený obraz popelníku a saxofonu v úvodu budiž proto jen další ilustrací, doplňující saxofon na obálce knihy – saxofon jako hlavní, svislé břevno kříže, saxofon jako obraz vertikály, která propojuje nebe a zemi. Popel z tabáku, který jej naplňuje, je svědectví kultury a také její beznaděje. Vonný tabákový dým stoupá k Bohu stejně tak, jako vůně kadidla, je součástí kultury, jejíž radosti se ale ve světle vertikality jeví jako popel, který doprovází poznání „prach jsi a v prach se obrátíš.“

Obrazy světa netvoří harmonický celek a řeč světa se nesmí bát konfliktů, nesmí se bát jít cestami, které neověří žádný logik, ve kterých se výroky nedají rozlišit na pravdivé a nepravdivé. A to, co se jeví jako nepatřičné, je pro nás často zkouškou – zkouškou, zdali nechápeme sami sebe příliš vážně, zdali nechápeme příliš vážně svoje společenství a normy, kterými si zjednodušujeme svoji každodennost. Uráží nás skutečně vždy to, co nás urážet má? A nejsme často lhostejní k tomu, co nás má urážet? Není to často o to horší, že víme velmi dobře, co se má a nemá dělat?

Je to Bůh, kdo může mluvit s ďáblem o Jobovi. Ale my s ním mluvit nemáme – máme se starat hlavně o to, abychom nebyli slepí – a ve vztahu ke světu a k druhým nesvobodní. A tady je možné začít autora domýšlet ještě o krok dál. Není žádný „náboženský“ život oddělený od života kultury, protože život, který neposkytuje látku na román, je v čemsi deficientní – cosi

zakrývá, cosi z jedinečnosti a dramatu našeho života. A také cosi z krásy světa. Takový život svědčí o nepochopením darů.

Autor se nemůže dobrat ke vztahu liturgie (sakrálního) a toho, co je profánní – protože pro to první nemá žádný myšlenkový aparát. Ale dobře ví, že k pokoře patří pochopení svého postavení ve světě. To, co nás přesahuje, k nám mluví nespočtem způsobů, a nikdy nemůžeme vyloučit, že to není právě akt překvapení, který ze světa vytrženého saxofonistu přivede k Bohu. Víra autora je katolická v tom, jak se umí radovat ze světa, snaží se ve světě dosahovat cílů, a přitom důvěřovat Bohu, že je neskonale největší umělec než kdokoli na světě. A je tedy i nejlepší performer.

Obraz saxofonisty a popelníku jsme přejali od sdružení kuřáků ČR. Je to proto, že se poněkud protestantsky autor přecijen chová, o čemž svědčí jeho slova, že i jen sebemenší citace z knihy je podmíněna jeho svolením. Ostatně v katolickém myšlení není o obrazivost nouze, a tak se bez citací z jeho textu snadno obejdeme.

Část III.

Tabák, akoholické nápoje a marihuana
(Příběh nejen o tabáku a konopí)

I.

Jednou z oblastí, kde se snadno „získávají body“ v sebe prezentaci vlastního postoje jako „hodnotného“, je problematika kouření, drog a v jistém smyslu i pití alkoholických nápojů. To se týká kdekoho. Ponecháme-li stranou problematiku extrahovaných a syntetických drog je to také oblast, ve které se ti, kdo argumentují, také nechávají zpravidla vést schématickým a černobílým viděním. Toto téma je o to důležitější, že se snadno stává tématem zástupným, což slouží jen těm, kdo mají prospěch ze zmatení pojmů, nahrává to všem těm, kdo manipulují a využívají celkového zmatení jazyků ve svůj (skrytý) prospěch.

Tento článek je zaměřen na obhajobu kultury a v tomto smyslu jde o téma, které není zdaleka něčím okrajovým, marginálním. Máme-li rozumět kultuře jako hodnotě, pak je nutné, abychom se vystříhali ideologicky motivovaných pravd, které prezentujeme dříve, než si promyslíme souvislosti.

Nejsnáz je to vidět na problematice pití alkoholických nápojů. Ještě máme zdokumentovaný a snadno dostupný výsledek experimentu, provedeného v Americe při vyhlášení prohibice. Z hlediska zaměření tohoto článku na kulturu není důležité, jak v tomto období řešila katolická církev v USA používání vína při proměňování - zajímá nás něco jiného.

Pivo, víno i destiláty, jejich výroba a konzumace jsou v mnoha ohledech součástí té které místní kultury nebo dokonce kultury, která má výrazně nadregionální charakter. Pivo například je nesporně jedna ze základních potravin, které byly běžně konzumovány již od nejstarších kultur, alkoholové kvasné procesy jsou nedílnou součástí většiny kuchyní všech kultur, které žijí v dostatečně vlidných klimatických podmínkách. Asi by nikoho nenapadlo zakazovat kefir, a mimo jiné právě tohle je základem neustálých sporů o nesmyslnou nulu – tedy nepřítomnost alkoholu v krvi řidičů. Je jasné, že alkoholismus je reálným projevem čehosi nezvládnutého, společensky patologického. Ale co to znamená? Začít musíme u toho, co je všední a co je sváteční, co je okamžité a co je dlouhodobé tedy u toho, co je spojeno s během času atd. To nám umožní rozlišit, co je společensky nosné, zvládnuté a integrované

nebo integrovatelné, a co je excesem, porušením přiměřenosti stejně tak, jako je bulimie nebo anorexie porušením přirozenosti ve vztahu k jídlu obecně.

II.

Není lepší prevence proti alkoholismu než občasný výskyt alkoholika, společenského trosečníka. Nedávno jsem se setkal s jedním pozoruhodným pozorováním: v Polsku, které bojuje s rozšířeným alkoholismem, mělo na výrazné omezení tohoto patologického jevu vliv rozšíření videa. Na svatbách, mejdanech, večírcích apod. je stále snadnější nafilmovat někoho, kdo „přebral“ – pokud se pak dotyčný podívá, jak „vypadal“ a co dělal, rozhodně se mu nechce, aby ho takto viděl ještě někdo jiný. Tak se i v místech, která byla dříve charakterizovaná pitím „do němoty“, prosazuje kulturní, společenská podoba pití, a samozřejmě i kultivovaného pití. Mnoho Poláků si pivo stále ještě kupuje podle toho, kolik má procent alkoholu, opíjí se do bezvědomí vodkou, ale už tu existuje společenský vzor – pivo i víno jsou vyhledávány také podle kvality, chuti, skladba nabídky se liší podle společenských příležitostí atd. Toho nelze dosáhnout žádným zákazem, odměřenou spotřebou nebo cenovou nedostupností – pokud se někdo chce opít, udělá to i přes hrozbu trestů a prohibici, jak je nevyvratitelně prokázáno nejen z Ameriky 30. let, ale i v současné praxi severských zemí. Francouzům asi nikdo nezakáže sklenku vína s kouskem sýra po obědě, a pokoušet se o to by mohl jen blázen nebo beznadějný ideolog, který si myslí, že ví, co je dobré pro druhé a že je povolán k tomu to těm druhým vnutit. Angličanovi by asi těžko někdo vysvětloval, že nesmí pít whisky, i když určitě už existuje hnutí nějakých bláznivých radikálních feministek, které v tomto nápoji vidí extrakt všeho mužského a imperiálního. Žijeme v obludném víru myšlenkových zkratů a ideologických schémat, a tak bude dobré, když se na celou tuto problematiku podíváme jinak než v rámci úkolu, ve kterém ji chceme do konce tohoto článku vyřešit.

III.

Tabák je rostlina, jejíž užití se do Evropy a následně celého světa rozšířilo až v sedmáctém století, původně je jeho užití spojeno s magickými rituály, pod vlivem ne-magického evropského myšlení pak se stalo součástí běžných požitků lidí na celém světě. V čem tyto požitky spočívají? Tabák především zjitřuje, tedy v nějakém smyslu působí něco jako rozednívání, rozjasnění, a jak se ukazuje, to je v běhu věcí potřeba. Kouření tabáku se tak stává v běhu dne malým svátkem, mimořádnou chvílí. Na jednu stranu umožňuje spocínout, na druhou stranu uvolňuje z celodenní únavy. Připomeňme si, že jde o jeho kouření původně v podobě doutníků a posléze dýmek. (Tato kombinace opiové tradice Asie a americké rostliny vyšla ze situace, kdy tabáková surovina po převozu do Evropy nebyla vhodná k balení.) Kouření tabáku se rozšířilo zejména v třicetileté válce a to na obou (všech) stranách, tabák také patřil k běžné položce ve vojenské kořisti. A zde se dostáváme k prvnímu společensky negativnímu prvku – tabák podobně jako alkohol byl využíván (a zneužíván) pro posilování vojáků v rozhodujících momentech – v bitvách, dlouhých přesunech, psychicky náročných situacích. Ale odtud se rozšířil do užití v podobě, která měla a může mít dodnes nesporný společenský význam. Andersenova pohádka o vojákově a křesadle činí tento motiv nesmrtelný. Během doby dostalo kouření fajfky jasný společenský status – pro většinu těžce fyzicky pracujících mužů bylo večerní posezení s fajfkou příležitostí k tomu, aby se zklidnili, po náročném dni byli schopni se soustředit, sdílet s druhými svoje záležitosti, setrvat s nimi v hovoru. Je to naivní, idylický obrázek? Kdo se mu chce vysmát, má na výběr jen jiný obraz – jak se sedláci, námořníci nebo kdokoli jiný scházejí večer u prázdného stolu a s prázdnými rukama. A ještě jedna varianta se nabízí, že se scházejí s modlitebními knížkami. Je to sice obraz lákavý, ale rozhodně ne reálný. I modlitební knížky mají „svůj čas“, jistě, ale kdo si chce uchovat zdravý rozum, měl by si vzpomenout na dobrý vtip o tom, jestli se smí při modlení kouřit – na to musí tazatel dostat jistě odmítavou odpověď, zeptat se je třeba jinak – smí se při kouření modlit?

IV.

Velkou ranou pro tabák a kouření bylo rozšíření cigaret. Přinesla ho první světová válka se zcela jinými nároky na vojáky než dříve. V zákopech s neustálou nejistotou nebylo možné udržovat dýmku, voják se stal někým, kdo běhá a padá, kdo neví nejen dne ani hodiny, ale ani minuty - tabák byl proto přidělován stejně jako střelivo - v nábojnicích určených ke kouření: teď a tady je možné vyšlukovat pár doušků, kdykoli je možné vykročit z běžícího času, utrhnout si PRO SEBE chvíli uvolnění ze stresu. Po první světové válce se tak z kouření stalo něčím vázaným na moment, na situaci, ke kouření si člověk „odskočí“ od své práce na pásu, od toho, co ho poutá a svazuje. I když dnes převažuje tato úpadková forma kouření, vrací se společenské podoba kouření, dnes převážně ve formě doutníků - to není jen výraz snobismu. Doutník nebo kvalitní dýmka a tabák poskytují možnost soustředění, společenského zklidnění atd. Není snad daleká doba, která znovu nabídne pro takové příležitosti speciální kuřácké kluby, kde bude považováno kouření cigaret za cosi duchovně nízkého.

Kouření doutníku je něco zcela jiného než kouření cigaret: to lze snadno dokázat, pokud si kuřák cigaret „dá“ kvalitní doutník, je zcela jistě nasycen nikotinem, je však běžné, že si i tak po relativně krátké době zapálí cigaretu. Ze stejného důvodu nepůsobí při snaze přestat kouřit cigarety nikotinové tablety apod. Návyk pravidelného kouření cigaret nesouvisí jen nebo přednostně s nikotinem samým, ale se složitými fyziologickými souvislostmi uvolňování stresu, s fyziologií dráždění plicních sklípků atd. To vše dokazuje, jak velké rozdíly jsou v kouření cigaret (silně návykovém) a kouření doutníků nebo fajfky, které zdaleka tak návykové nejsou - řada kuřáků doutníků si udržuje během roku jistou dobu „půstu“, která nezpůsobuje nijak zvláštní trauma.

V.

Samostatným problémem dnešní doby je kouření a konzumace marihuany. Na jedné straně existuje veřejně vyhlášený tlak až hysterický, na druhé straně najdeme mezi mladými ale i ve střední generaci jen velmi malé procento těch, kdo s marihuanou alespoň okrajově

neexperimentovali. Argumenty pro (anti)-marihuanovou „čistotu“ jsou dva. Jednak, že jde o cosi zakázaného – a kouření či požívání marihuany je tedy překročením nějakých společenských norem, a jednak vnitřní přesvědčení, že jde o cosi „zlého“, co je třeba zásadně odmítnout z morálních důvodů. V tomto smyslu se vyjadřují někteří věřící, zejména takoví, kteří mají „jasno“ o tom, co je to ctnostný život, ti pak jsou v pokušení hodnotit podle svých měřítek jednání druhých. Přidržíme se faktu, že marihuana se mimo jiné i díky skryté toleranci a korupčním mechanismům stává reálným společenským faktem a zkusme se na její užívání podívat podobnými očima, z hlediska kultury. Marihuana především, alespoň při kouření, působí jinak než tabák, nevede ke zvýšení pozornosti, zjasnění, soustředění, ale k excitaci. Jako se dá ukázat na rozdíl mezi kuřáky cigaret a doutníků, dá se také ukázat na rozdíly mezi těmito kuřáky a kouřením a kuřáky marihuany.

Kuřáci cigaret se stávají závislými na okamžiku uvolnění stresu a napětí, cigarety kouří většinou i během dne, i když v některých chvílích si ještě i kouření cigaret zachovává funkci onoho momentu zklidnění, je spíše slabý. Při společenských příležitostech se takoví kuřáci často „překouří“ – protože zapalují „jednu od druhé“. Kuřáci doutníků vyhledávají vhodnou příležitost – ať již o samotě v klidu, nebo ve společnosti, kde je však podstatná vlídná nálada a vyváženost ze spěchu a výrazných vzruchů. Kouření marihuany je daleko víc záležitostí společenskou, společnou. Joint je zpravidla sdílen, kouření marihuany navozuje vzájemnost, ale ne nutně spojenou se společným prožíváním něčeho založeného sdíleným zájmem, situací apod. Tato vzájemnost vzniká, je zprostředkovaná právě společným kouřením jointa. Význam takového sdílení ale nejde nějak „rychle“ odmítnout jako „nepřirozený“ - jde tu spíše u urychlení, joint tu má funkci podobnou katalyzátoru. Na rozdíl od cigarety se kouření marihuany víc blíží jednání obřadnímu, už tím, že je v něčem zakládající. To je podstatné – doutník a i fajfka se v normální společnosti nesdílí (viz rčení o tom, že dýmka a manželka se nepůjčují).

Existují i kuřáci marihuany, kteří kouří pravidelně během dne podobně jako kuřáci cigaret, to však má již společensky destruktivní vliv, protože stav excitace vyvolaný kouřením má nesporný vliv na snížení vazeb v čase, oslabuje paměť nikoli snad přímo fyziologicky, ale proto, že se „jindy“ stává nezajímavým.

Samostatně je ještě možné zmínit požívání marihuany v podobě potravin (s vazbou na tuky), to je víceméně „mejdánová“ záležitost a ve své povaze zcela jiná než kouření. Vyvolané stavy excitace jsou mnohem delší a v tomto případě už je fyziologicky patrný i dopad – následný stav únavy.

VI.

Je celkem snadné se vyjádřit k problematice syntetických drog, jejichž užívání je vždy hazardem, protože nelze zcela přesně předvídat jak aktuální účinky, tak dlouhodobý dopad. Podobně je tomu u chemicky čistých látek získávaných z přírodnin. Prakticky není možné zakázat peruánským domorodcům požívání koky, protože bez ní by ve vysokohorském prostředí byli jen těžko schopni přežít, čistý kokain však je nesporně oprávněně kriminalizovanou drogou. V případě marihuany však stojíme před reálnou otázkou, do jaké míry se stane či stává více či méně respektovanou součástí kulturní praxe.

Současná situace je podobná jako situace prohibice alkoholu v USA – vydělávají na ní mafie, marihuana láká mladé tím, že je „zakázaným ovocem“, zároveň je však na mnoha místech buď v tichosti, a nebo dokonce na základě právní úpravy tolerována.

Nemá tedy smysl jen planě moralizovat, zakazovat, což vyjde nastejno s resignací na rozšíření marihuany na velkou část populace. Je nejvyšší čas začít si klást otázku, do jaké míry je společensky „integrovatelná“ a jaký může mít její integrace do společenské praxe vliv. Taková integrace totiž již probíhá. Navíc je celé toto pole otázek třeba zasadit do kontextu s organizovaným manipulativním tažením proti kuřákům. Pokud dobře neporozumíme tomu, v čem jsou argumenty proti kuřákům ve většině nekorretní, nemá smysl, abychom

se k problematice marihuany vůbec vyjadřovali. Slovo „zlozvyk“, zdánlivě hodnotové, je používáno (možná záměrně) tak, aby se záměrně s vaničkou vylévalo i dítě, to slouží jen k posilování vlivu těch, kdo si budují pozici, aby mohli rozhodovat o těch druhých, kteří jsou „neodpovědní“.

Proti marihuaně je argumentováno jinak – a zcela jinak je také veden boj za její legalizaci. Marihuana neškodí – jako by celý problém šlo zjednodušit na to, jestli je více nebo méně „škodlivá“ než kouření tabáku. Někdy je až děsivé, jak široký okruh těch, kdo se obecně označují jako „intelektuálové“, může být zcela zmanipulován a bez sebemenší kritiky myšlenkové rozvrhy, která vůbec nepostihují podstatu věci.

Domnívám se, že marihuana je v jisté míře socializovatelná, pokud si budeme vědomi toho, jak působí a v jakém smyslu se může stát takové užívání problémem, kam může zavádět a svádět. Stejně tak je možné se bez hysterie zabývat problematikou kouření tabáku.

VII

V dnešním „honu“ na kuřáky je zjevně cosi iracionálního a cosi naopak velmi racionálního. Iracionální jsou vášně, které jsou vyvolávány proti kuřákům, jako by to byly nějaké vyvrhelové. Iracionální je výsledek manipulace s veřejným míněním, který vede k ostrakizaci kuřáků jako těch, kdo škodí, sobě i ostatním. Racionální je tento útok v tom, že současný svět potřebuje k prezentaci svého umělého ideálu „zdravého života“ nějaké nepřátele a kuřáci tabáku jsou první na ráně. Kuřáci se tak stávají cílovou skupinou „výchovy“ a společenského tlaku. Je korektní se nad ně vyvyšovat. Proč ale „vadí“? Protože se radují vespolek. Místo aby sami (a tedy vypočitatelní a ovladatelní) sledovali, jak se „má“ žít a konzumovali zaručeně zdravé a doporučené výtvarky potravinářského a hlavně farmaceutického průmyslu. Mávnou rukou a říkají, že žít samo o sobě je nezdravé - takový hrubý klín vražený do optimistické doktríny zdraví. A na krabičky cigaret si ještě ke všemu lepší posměšná hesla jako např. „Ministerstvo zdravotnictví varuje: ZAJÍC ŽIJE V LESE!“.